

Egyházpolitika Szlovákiában 1989 után

Michaela Moravčíková

Új paradigma az állam és az egyházak kapcsolataiban 1989 után

A Szlovák Köztársaság minden más társadalmi területéhez hasonlóan az egyházpolitikában is alapvető változások következtek be 1989 után. Ideiglenes enyhülést korábban az 1968-as prágai tavasz, illetve a peresztrojka 1985-ös kezdete hozott, ami elsősorban a görög katolikus egyház megújulását és a megüresedett püspöki székek részbeni betöltését jelentette.

A bársonyos forradalom idején 1989-ben a kommunista hatalom ellen tüntető tömegek egyik alapvető követelése az egyház és állam szétválasztására vonatkozott.

Az 1989-et követő időszak egyházpolitikájának egyik első alapvető fontosságú változása az 1989. december 13-án elindított törvényalkotói módosítások sorozata, amely révén megszűntek az ún. vallási bűncselekmények. 1990 januárjában a 16/1990 Zb. törvény révén – a 218/1949 Zb. számú törvény 7. és 10. paragrafusának megszüntetésével – megszűnt az állam egyházak feletti felügyelete. De facto és de jure is megszűnt a lelkészek kinevezéséhez és tevékenységükhöz szükséges állami hozzájárulás intézménye, illetve véget ért az állami beavatkozás az egyházi hivatalok betöltésének ügyébe, valamint az egyházi vagyon kezelésébe. A 16/1990 számú törvénnyel bekövetkezett az állam és egyház részleges szétválasztása (a pénzügyek kivételével) és az állam többé nem avatkozott az egyházak belügyeibe.

Ügyszintén megújultak a Szlovák Köztársaság és a Szentszék közötti diplomáciai kapcsolatok, amit 1990. április 19-én, gyakorlatilag II. János Pál pápa látogatásának előestéjén jelentettek be,¹ amire 1990. április 21–22-én került sor Prágában (Praha), Velehradon és Pozsonyban.

Az új felekezeti jogi szabályozás alapját a 23/1991 Zb. számú, alkotmányos törvény mellékletében megjelent *Alapvető jogok és szabadságok* okmánya jelentette. 1991. július 4-én a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság Szövetségi Gyűlése elfogadott egy törvényt, amely hosszú időre az Alapvető jogok és szabadságok okmányából kiinduló csehszlovák, majd szlovák felekezeti jog meghatározó normájává vált: a 308/1991 Zb. sz. törvényt a vallásszabadságról és az egyházak és vallási közösségek helyzetéről, mely 1991. szeptember 1-jén lépett hatályba. Az első rész – szorosan kapcsolódva az alkotmányos előírásokhoz – rögzíti a vallás szabad megvallásához való jogot. Az 5. paragrafus kimondja, hogy az egyházak és vallási közösségek az állami szervektől függetlenül kezelik ügyeiket. A második rész meghatározza a bejegyzett egyházak és vallási közösségek jogi helyzetét. A harmadik rész az egyházak és vallási közösségek regisztrációjának szabályaival foglalkozik.

A családokról szóló, 234/1992 Zb. számú törvény 1992. július 1-jétől hatályos módosítása megújította a házasságkötés hagyományosan alternatív formáit, miáltal a bejegyzett

¹ A látogatásra – apostoli útra – Václav Havel köztársasági elnök meghívására került sor.

egyházak és vallási közösségek szervei előtt megkötött házasságok polgári jogi értelemben is érvényesnek minősülnek.²

Az 1989 és 1993. január 1., az önálló Szlovák Köztársaság megalakulása közötti időszakban Csehszlovákiában kialakultak az új állami egyházpolitika alapjai, illetve a demokratikus körülményekre reflektáló, új felekezeti jogi rendszer pillérei. Az egyházaknak és vallási közösségeknek lehetőségük nyílt ügyeik szabad intézésére és a társadalmi szerepvállalásra, és megkezdődött azon vagyoni igazságtalanságok rendezése, amelyek a múltban érték az egyházakat.

A Szlovák Köztársaság ideológiákhoz és valláshoz való viszonyának alkotmányosan rögzített alapelvei

A Szlovák Köztársaság 1992. évi alkotmányának³ preambulumban a cirill-metódi hagyományokkal és a Nagy-morva Birodalom történelmi örökségével vállal közösséget. A Szlovák Köztársaság Alkotmánya első fejezetének (Alapvető rendelkezések) 1. cikkelye meghatározó jelentőségű alapelvet rögzít: „*A Szlovák Köztársaság önálló, demokratikus jogállam. Semmilyen ideológiához és valláshoz sem kötődik.*”⁴ Az alkotmány 24. cikkelye garantálja a gondolkodás, a lelkiismeret, a vallás és hit szabadságát. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy hit megváltoztatásának lehetőségét. Mindenkinek jogában áll hitvallás nélkül élni. Mindenkinek jogában áll szabadon kinyilvánítani vallását vagy hitét egyedül vagy másokkal közösen, magánúton vagy nyilvánosan, istentisztelettel, vallási aktusokkal, a szertartások megőrzésével vagy részt vehet oktatásában.

- „(1) *Biztosított a gondolkodás, lelkiismeret, vallás és hit szabadsága. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy hit megváltoztatásának lehetőségét. Mindenkinek jogában áll hitvallás nélkül élni. Mindenkinek jogában áll nyilvánosan kinyilvánítani meggyőződését.*
- (2) *Mindenkinek jogában áll szabadon kinyilvánítani vallását vagy hitét egyedül vagy másokkal közösen, magánúton vagy nyilvánosan, istentisztelettel, vallási aktusokkal, a szertartások megőrzésével vagy részt vehet oktatásában.*
- (3) *Az egyházak és vallási közösségek önmaguk kezelik ügyeiket, elsősorban létrehoz-zák szerveiket, kinevezik lelkészeiket, biztosítják a hitoktatást és szerzetesi és egyéb egyházi intézményeket hoznak létre az állami szervektől függetlenül.*
- (4) *Az 1–3. bekezdésekben megfogalmazott jogok gyakorlásának feltételei csak törvényileg korlátozhatók, amennyiben az a demokratikus társadalomban feltétlenül szükséges a közrend, az egészség és közérkölcés vagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében.*”⁵

2 TRETERA, J., R. Stát a církve v České republice. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2002, 54–55. p.

3 460/1992 Zb. számú törvény, az alábbi alkotmányos törvényekkel módosítva: 244/1998 Z. z., 9/1999 Z. z., 90/2001 Z. z., 140/2004 Z. z., 323/2004 Z. z.

4 <http://www-8.vlada.gov.sk/index.php?ID=1013>

5 <http://www-8.vlada.gov.sk/index.php?ID=1015>

Egyházpolitika a Szlovák Köztársaságban 1993 után

A Szlovák Köztársaság jelenlegi kormánya – elődeihez hasonlóan – hitet tett a bejegyzett egyházakkal és vallási közösségekkel való harmonikus együttműködés, valamint a kétoldalú kapcsolatok minőségileg új jogi szabályozása mellett. Ahogyan az utolsó kormányprogramból kitűnik,⁶ társadalmi és jogi tekintetben elismeri az egyházak *sui generis* közszolgálati intézményi jellegét és a partneri együttműködés alapelvei szerint kooperál velük. A bejegyzett egyházaknak és vallási közösségeknek gazdasági támogatást nyújt közhasznú tevékenységeikhez, garantálja jogállásukat és közéleti tevékenységük lehetőségét. Pótólthatlan erkölcsi potenciállal rendelkező szervezeteknek tartja őket, ezért meghatározó segítséget vár tőlük a társadalom morális megújulásához. Az egyházakat az állam kulturális és társadalmi élete fontos részének tartja és feltételezi, hogy jelentős tényezővé válnak a társadalom szellemi és erkölcsi tudatának formálásában. A Szlovák Köztársaság és az egyházak viszonyát a paritás és a kölcsönös együttműködés jellemzi.

A törvényhozás egységesen kezeli az egyházakat, azokat pedig jogi személyekként csak az általánosan kötelező jogszabályok korlátozzák.

Az egyházi vagyon visszaadása

Szlovákia a volt kommunista országok körében az elsők között rendezte az egyházi vagyon visszaadásának problémáját. A szerzetesrendek és kongregációk vagyonának visszaszolgáltatásáról rendelkező, 298/1990 Zb. számú, valamint a némely vagyonjogi sérelmek mérséklését célzó, 282/1993 Zb. számú törvény alapján az egyházak, szerzetesrendek és kongregációk visszakapták korábban államosított vagyonukat, melybe jelentős és egyedülálló műemlékek is beletartoztak. A kárpótlási törvény ezt követő, 97/2002 számú módosítása pontosította és kiterjesztette a kárpótlási kört. Az 503/2003 Z. z. sz. törvény meghosszabbította a vagyon visszaigénylésének határidejét, ami azonos jogi védelmet biztosított a természetes személyek, valamint az egyházak és vallási közösségek tulajdonának.

Az a vagyon, amely 1950. április 28. előtt a görög katolikus egyház tulajdonát képezte, majd az akkori Állami Egyházügyi Hivatal határozata alapján az ortodox egyház tulajdonába került, a Szlovák Nemzeti Tanács 1990. május 29-én kelt 211/1990 sz. törvényerejű rendelete értelmében visszakerült a görög katolikus egyház tulajdonába. A vagyoni rendezés folyamata 2000. április 27-én zárult le a görög katolikus és ortodox egyházak vagyoni jogi viszonyait tisztázó megállapodás aláírásával.

6 A 2006. augusztusi szlovák kormányprogram: „A SZK kormánya fontosnak tartja az állam és az egyházak és vallási közösségek közötti harmonikus kapcsolatot. Kinyilvánítja azon szándékát, hogy képviselőikkel partneri párbeszédet folytasson minden olyan területen, ahol össztársadalmi problémák megoldásában vesznek részt, és támogatja az egyházak és vallási közösségek szociális, kulturális, oktatási és egyéb közhasznú tevékenységeit. A SZK kormánya tiszteletben tartja az egyházak és vallási közösségek működésének hatályos jogszabályi kereteit és kész eleget tenni az abból eredő kötelezettségeinek.” <http://www-8.vlada.gov.sk/data/files/1899.rtf>

A 2002. novemberi szlovák kormányprogram: „A kormány tudatában van annak, mennyire fontos társadalmunk erkölcsi értékeinek megszilárdítása. Ezzel összefüggésben számít az egyházak hatékony támogatására. Az egyházakkal való kapcsolatait a kölcsönös tisztelet és az egyes egyházak irányában megnyilvánuló kiegyensúlyozottság alapján fogja megvalósítani a kormány. A kormány kiteljesíti a Szentszékekkel megkötendő megállapodások rendszerét és kiegyensúlyozott módon rendezi az állam egyéb egyházakhoz fűződő viszonyát is. http://www.vlada.gov.sk/dokumenty/programove_vyhlasenie_vlady-20021104.rtf

A vallásszabadság és az egyházak és vallási közösségek helyzetét rendező hatályos jogszabályok a Szlovák Köztársaságban

A kompetenciatörvény rendelkezései alapján az egyházak és vallási közösségek ügyei tekintetében az államigazgatás központi szerve a szlovák Kulturális Minisztérium. Mindazonáltal az állam nem avatkozik be az egyházak tevékenységébe és módszertanilag sem irányítja őket.⁷

A szlovákiai egyházak és vallási közösségek helyzetével kapcsolatos alapvető kérdéseket továbbra is a többször módosított, vallásszabadságról és az egyházak és vallási közösségek helyzetéről szóló, 308/1991 Zb. sz. törvény szabályozza. A vallásszabadságot a 460/1992 Zb. számú alkotmányos törvény, a Szlovák Köztársaság Alkotmánya, valamint az Alapvető jogok és szabadságok okmányát bevezető, 23/1991 sz. alkotmányos törvény garantálja.⁸ Az egyházak és vallási közösségek finanszírozása mindezedig a 16/1991 sz. törvénnyel módosított, az egyházak és vallási közösségek gazdasági ellátásáról szóló, 218/1949 Zb. számú törvény alapján történik.⁹

A 394/2000 Z. z., valamint 201/2007¹⁰ számok alatt módosított, 308/1991 Zb. számú törvény a vallásszabadságról és az egyházak és vallási közösségek helyzetéről átveszi az alkotmány 24. cikkelyének rendelkezéseit és pontosítja azokat. Elrendeli, hogy a hitvallás nem indokolhatja a polgárok alkotmányban garantált jogainak és szabadságainak korlátozását, különös tekintettel a művelődéshez, a hivatás megválasztásához és betöltéséhez, valamint az információkhoz történő hozzáféréshez való jogra. Megállapítja továbbá, hogy a hívőnek jogában áll megünnepelni a saját vallása szerinti ünnepeket és szertartásokat, az általánosan kötelező jogszabályokkal összhangban.

A vallásszabadságról és az egyházak és vallási közösségek helyzetéről szóló, 308/1991 Zb. számú törvény az azonos hitvallású személyek önkéntes egyesülését minősíti egyháznak vagy vallási közösségnek, mely szervezet saját struktúrával, szervekkel, belső előírásokkal és szertartásokkal rendelkezik. Az egyházak és vallási közösségek jogi személyek, egymással társulásokat hozhatnak létre. Közösségeket, rendeket, társaságokat és egyéb társulásokat hozhatnak létre.

7 A Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma (SZKKM) – elsősorban egyházügyi főosztálya révén – az egyházak és vallási közösségek helyzetét és működését szabályozó, általánosan kötelező érvényű jogszabályokat ad ki, végzi az állami költségvetés egyházakat és vallási közösségeket érintő fejezeteinek előkészítésével összefüggő feladatokat, koordinálja az egyházak és vallási közösségek állami költségvetéssel szembeni elszámolását, lebontja az egyházak, vallási közösségek és jótékonyági intézmények állami költségvetésben szereplő céltámogatását, felügyeli ezek hatékony és gazdaságos felhasználását, szakmai álláspontokat dolgoz ki és geodéziai munkákat finanszíroz az egyházaknak és vallási közösségeknek okozott egyes vagyoni sérelmek rendezéséről szóló törvény előírásaival összhangban, bejegyzi az egyházakat és a bejegyzett egyházaktól eredeztető jogi személyeket, nyilvántartja jogalanyiségüket. Az egyházpolitika elemzésével, a hagyományos és új vallásossággal, a vallásszabadság kérdéskörével és a statisztikai adatgyűjtéssel az SZKKM által létrehozott állami szervezet, az Állami Egyházügyi Kapcsolatok Intézete foglalkozik. V. ö. MARÁKY, P. (zost.): Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky v číslach a faktoch 1999–2000. Bratislava, MK SR, 2001, 470–474. p.

8 V. ö. JURAN, J.: Súčasný vzťah štátu a cirkvi v Slovenskej republike. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 1998. Bratislava, ÚVŠC, 1999, 115–118. p.

9 V. ö. MORAVČIKOVÁ, M., CIPÁR, M.: Cisárovi cisárovo. Ekonomické zabezpečenie cirkvi a náboženských spoločností. Bratislava, ÚVŠC, 2001, 57–81. p.

10 A 2007. március 29-én kelt 201 sz. törvény, mely módosítja és kiegészíti a 394/2000 Z. z. számon módosított, 308/1991 Zb. számú törvényt a vallásszabadságról és az egyházak és vallási közösségek helyzetéről.

Az egyházak és vallási közösségek olyan speciális jogi személyek, amelyek speciális jogállásukon (az alkotmány 24. cikkelye alapján) kívül élvezik mindazon jogokat, amelyeket az alkotmány általánosságban garantál a jogi személyeknek. Elsősorban a magánszféra sérthetlenségéről, a vagyon, jó hírnév, öröklés védelméről, a levéltitokról, a mozgás és tartózkodás szabadságáról, a véleménynyilvánítás szabadságáról és az információkhoz való jogról, továbbá a petíciós, gyülekezési és egyesülési jogról, a bírósági és egyéb jogi védelemhez való jogról stb. van szó.

Az állam csak a bejegyzett egyházakat és vallási közösségeket ismeri el. A bejegyző szerv a többször módosított, 308/1991 sz. törvény értelmében a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma. Az alapítandó egyház vagy vallási közösség előkészítő szerve akkor kérheti a bejegyzést, ha igazolni tudja, hogy az egyháznak vagy vallási közösségnek legalább 20 ezer nagykorú tagja van, akiknek állandó tartózkodási helye a Szlovák Köztársaság területén van és szlovák állampolgárok.¹¹ Az indítványnak tartalmaznia kell az alapítandó egyház alapvető dokumentumait, valamint legalább 20 ezer nagykorú, szlovákiai állandó tartózkodási helyű és szlovák állampolgársággal rendelkező tag nyilatkozatát arról, hogy az adott egyházhoz vagy vallási közösséghez tartozónak vallják magukat, támogatják bejegyzési indítványát, annak tagjai, ismerik a hit alaptéziseit és tanítását és tudatában vannak azon jogoknak és kötelességeknek, amelyek egyházi vagy vallási közösségi tagságukból adódnak stb.¹²

A vallásszabadságról és az egyházak és vallási közösségek helyzetéről szóló 1991. évi 308. sz. törvény hatálybalépésétől 2007. május 1-jéig, azaz a 201/2007 sz. törvény jogerőre emelkedéséig három vallási közösséget jegyeztek be, amelyek elérték a meghatározott 20 ezres létszámhatárt. Ezt az alapítandó egyház alapvető dokumentumai mellékleteként beterjesztett petíció aláírói jelentették, az akkor hatályos törvényi szabályozás (az egyházak és vallási közösségek bejegyzéséről szóló 192/1992 Zb. sz. törvény) értelmében ugyanis azt nemcsak az alapítandó egyház tagjai írhatták alá, hanem bejegyzésének támogatói is.¹³ Ily módon az alábbiakat jegyezték be: Jehova Tanúinak Vallási Közössége (bejegyezve 1993-ban), Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza (bejegyezve 2006-ban), és a Szlovákiai Bahá'í Közösség (bejegyezve 2007-ben).¹⁴ Ezen kívül 2001-ben utólag jegyezték be az Új Apostoli Egyházat, amely még a 308/1991 Zb. sz. törvény hatálybalépése előtt nyújtotta be a tevékenység folytatásához szükséges állami hozzájárulás iránti kérelmet.¹⁵

11 A 201/2007 Z. z. sz. törvény 11. §-a. A bejegyzett egyházak és vallási közösségek többsége nyilvánvalóan nem felel meg az aránylag magas létszámküszöbre vonatkozó előírásnak. Ezek az egyházak és vallási közösségek azon törvényi rendelkezés értelmében kerültek bejegyzésre, amely szerint azon egyházak és vallási közösségek, amelyek e törvény hatálybalépése előtt törvény vagy állami jóváhagyás alapján végezték tevékenységüket, bejegyzettnek minősültek. A szlovákiai egyházak és vallási közösségek többsége ilyen recipiált regisztráció alapján tevékenykedik.

12 A 201/2007 Z. z. sz. törvény 11. §-ának d) bekezdése.

13 Lásd a szlovák Kulturális Minisztérium válaszát (kelt 2001. június 7-én, MK-65/2001-IZ) a 211/2000 Z. z. számú törvény értelmében kért tájékoztatás kapcsán, amely szerint „az egyházak és vallási közösségek bejegyzését szabályozó törvények nem határozzák meg, milyen motiváció alapján kell az egyház vagy vallási közösség tagjának jelentkező személyeknek aláírniuk az aláírási ívet, ezért nem kell, hogy az aláírás az adott egyház vagy vallási közösség belső előírásai értelmében tagságot jelentsen”.

14 <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/neprehliadnite/sprvne-konania>

15 Azonos módon kérte bejegyzését 2001-ben a Szlovákiai Názareti Egyház, mely kérelmét a korabeli Szlovák Szocialista Köztársaság területén található temetőknél végzett temetési szertartásokra kiadott engedéllyel támasztotta alá. Az SZKKM egyházügyi főosztálya azonban elutasította ezt a bejegyzési kérelmet, ugyanis a Szlovákiai Názareti Egyház nem szerepel a 308/1991 sz. törvény mellékletében, e törvény hatálybalépésének napján nem törvény vagy állami hozzájárulás alapján végezte tevékenységét. A társaság által

2007. június 15-én a Szlovák Köztársaságban 18 bejegyzett egyház volt:

Szlovákiai Apostoli Egyház,
Szlovákiai Baptista Testvérek Gyülekezete,
Szlovákiai Bahá'í Közösség,
Hetednap Adventista Egyház, Szlovák Közösség,
Szlovákiai Testvéri Egyház,
Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza,
Szlovákiai Csehszlovák Huszita Egyház,
Szlovákiai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház,
Metodista Evangélikus Egyház, Szlovák Terület,
Szlovákiai Görög Katolikus Egyház,
Szlovákiai Keresztény Gyülekezetek,
Jehova Tanúinak Vallási Közössége,
Szlovákiai Új Apostoli Egyház,
Szlovákiai Ortodox Egyház,
Szlovákiai Református Keresztény Egyház,
Szlovákiai Római Katolikus Egyház,
Szlovákiai Ókatolikus Egyház,
Szlovákiai Zsidó Hitközségek Központi Szövetsége.

2006-ban bejegyzését indítványozta a Nem Hívók Ateista Egyháza. A szlovák Kulturális Minisztérium elutasította a regisztrációt, ami ellen az előkészítő bizottság a Szlovák Köztársaság Legfelsőbb Bíróságánál fellebbezett 2007. január 17-én.¹⁶ Jelenleg egy további regisztrációs eljárás zajlik: 2007 februárjában indítványozta bejegyzését a Szlovákiai Keresztény Közösségek Egyháza.¹⁷

Az egyházak és vallási közösségek szlovákiai regisztrációjának feltételeiről, elsősorban a viszonylag magas létszámküszöb miatt, gyakran vitáznak. Az éles kritika azzal érvel, hogy magasabb népességszámú országokban is többszörösen alacsonyabb az előírt minimális létszám, mint Szlovákiában. Közben azonban gyakran figyelmen kívül hagyják a bejegyzett, illetve az elismert egyházak közötti különbséget, amelyek az alacsony vagy jelképes létszámküszöbrel dolgozó országokra jellemzőek. Ezzel szemben Szlovákiában nincs

benyújtott, temetési szertartásokra feljogosító engedélyben az áll, hogy ideiglenes engedélyről van szó, amely „az említett társaság rendes megalakulásáig és bejegyzéséig érvényes.” V. ö. A SZSZK kormánya egyházügyi titkárságának 1989. december 11-én kelt, MK-6987/89-15-K engedélye a Szlovákiai Názáreti Egyház által végzett temetési szertartásokhoz a Szlovák Szocialista Köztársaság temetőiben. Lásd még: JURAN, J.: K dvom žiadostiam o zaregistrovanie cirkvi. In: MORAVČÍKOVÁ, M.-VALOVÁ, E.: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2002. Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi. Bratislava, 2003, 277–279. p., valamint <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/dokumenty/informacia-o-registracii-novoapostolskej-cirkvi>

16 V. ö. <http://forum.humanisti.sk/viewtopic.php?t=64>

17 A be nem jegyzett keresztény egyházak és vallási közösségek közül – a már említett Keresztény Közösségek és nazarénusokon kívül – egyebek mellett az alábbiak működnek: Krisztus Nemzetközi Közössége [Krisztus Nemzetközi Egyházai (ICC) közé tartozik, Krisztus Pozsonyi Egyháza, Krisztus Nemzetközi Közössége Pozsony, Krisztus Egyháza Nyitra (Nitra), Krisztus Egyháza Besztercebánya (Banská Bystrica), Krisztus Egyháza Kassa (Košice)], Az Élet Szava, A Hit Oázisa, Teen Challenge, Kék Kereszt, Szabad Népi Misszió, Calvary Chapel, Manna Egyház, A Teljes Evangélium Kereskedőinek Internacionális Egyesülete, Új Jelenés, Torontói Áldás, Az Egységesülés Egyháza, Univerzális Élet, Család, Rasztafariánusok, Church of Immanuel etc.

ilyen megkülönböztetés, és a regisztráció után a bejegyzett egyházak és vallási közösségek mindegyike azonnal jogosulttá válik minden jogra és előnyre, amelyek a történelminek minősülő, nagy hagyományokkal rendelkező, más bejegyzett egyházakat megilletik.

A Szlovák Köztársaság és a Szentszék, illetve Szlovákia és a regisztrált egyházak és vallási közösségek szerződéses kapcsolatai

Az egyházaknak és vallási közösségeknek a 308/1991 Zb. számú törvényt módosító 394/2000 Z. z. számú törvény révén nyílt lehetőségük szerződést kötni az állammal és többségük élt is ezzel a törvényi lehetőséggel.

A szlovák egyházpolitikában és nemzetközi jogban is jelentős mérföldkőnek minősül a *Szentszék és a Szlovák Köztársaság közti Alapszerződés*¹⁸ aláírása, amelyet a Nemzeti Tanács 2000. november 30-án hagyott jóvá (az SZK NT 1159 sz. határozata). Ez egy nemzetközi szerződés, amelyhez a köztársasági elnök ratifikációja szükséges. Tartalmi szempontból a SZK és a Szentszék kapcsolatának komplex kereteit határozza meg. 2000. november 24-én írták alá, majd a ratifikációs okmányok vatikáni cseréjekor, 2000. december 18-án lépett hatályba. A Vatikánnal kötött szlovák alapszerződés a 137. volt a világon.

2002. április 11-én írta alá a köztársasági elnök a Szlovák Köztársaság és a szlovákiai regisztrált egyházak és vallási közösségek közti, 250/2002 Z. z. számú szerződést, amelynek megkötését korábban jóváhagyta a szlovák kormány, illetve a Szlovák Köztársaság nemzeti tanácsa is. Jellegében eltér attól, ám tartalmát tekintve ez a szerződés szinte teljesen azonos a Vatikánnal megkötött alapszerződéssel. A tizenegy bejegyzett egyház és vallási közösség ily módon élt azzal a lehetőséggel, amelyet minden bejegyzett egyház számára biztosít a 394/2000 Z. z. számú törvény.

A Szlovák Köztársaság és a Vatikán között létrejött Alapszerződés egyebek mellett rögzítette, hogy a felek további négy részszerződést kötnek még.

Ezek közül az első, a 648/2002 számú, a Szlovák Köztársaság fegyveres erőiben és fegyveres testületeiben a katolikus híveknek nyújtandó lelkeszi szolgálatról rendelkezett; 2002. november 27-én lépett hatályba.¹⁹ E szerződés alapján jött létre a szlovákiai fegyveres erők és testületek egyházmegyék szintjén álló ordinariátusa, illetve nevezték ki a püspöki rangú ordináriust.²⁰ A szerződés a Szlovák Fegyveres Erők, a Rendőri Testület, a Büntetés-végrehajtási és Igazságügyi Örség, valamint a Vasúti Rendőrség kötelékében tevékenykedő, illetve állami szerv által szabadságvesztésre ítélt katolikusok számára végzendő lelkeszi szolgálat kérdéskörét szabályozta. Hasonló tartalmú a Szlovák Köztársaság és a bejegyzett egyházak és vallási közösségek között létrejött, 270/2005 Z. z. számú megállapodás a fegyveres erőkben és testületekben szolgáló hívek számára nyújtandó lelkipásztori tevékenységről. A szlovák fegyveres erők és testületek ökumenikus lelkipásztori központjának megnyitójára ünnepélyes istentisztelet keretében került sor 2007. március 10-én. Ez a fegyveres erők és testületek lelkeszi szolgálata másik struktúrájának csúcs-szerve és az ordinariátussal párhuzamos struktúra.

18 Publikálva 2001. augusztus 23-án 326/2001 Z. z. számon (136. részlet).

19 A Szlovák Köztársaság elnöke 2002. október 11-én ratifikálta a szerződést, a ratifikációs okmányok kicserélésére 2002. október 28-án került sor a Vatikánban.

20 Az ordinariátus kánoni és államjogi értelemben is önálló jogalanyisággal rendelkezik. Az ordináriust a Szentszék nevezi ki, tagja a Szlovákiai Püspöki Konferenciának, szervezetileg pedig a szlovák fegyveres erőkbe tagozódik.

További lényeges felekezeti jogi forrás a Szlovák Köztársaság és a Szentszék közötti, 394/2004 Z. z. sz. szerződés, mely a katolikus nevelésről és hitoktatásról rendelkezik. Hasonló tartalmú megállapodás született a Szlovák Köztársaság és a bejegyzett egyházak és vallási közösségek között 395/2004 Z. z. számon, amelyet az 2003. augusztus 21-én kelt, 794 sz. rendeletében hagyott jóvá a szlovák kormány, majd ezt követően a SZK Nemzeti Tanácsa. A megállapodás szövege tekintetbe veszi a tizenegy bejegyzett egyház és vallási közösség sajátosságait és biztosítja, hogy az egyházi iskolák létrehozása, a vallási nevelés és hitoktatás területén egyenrangú helyzetben legyenek a latin szertartású és a görög szertartású római katolikus egyházzal.²¹

Ma még nem tudjuk kellő távolságról, teljes körűen megítélni a Vatikánnal kötött alap-szerződés, illetve a Szlovák Köztársaság és a bejegyzett egyházak és vallási közösségek között létrejött szerződés hozadékát.²² A fegyveres erőkből és testületekben végzendő lelki szolgálatról, illetve a vallási nevelésről és hitoktatásról rendelkező, ún. részszerződések²³ szintén túl rövid ideje vannak érvényben ahhoz, hogy hatásukat átfogóan értékelhessük. Kétségtelen azonban, hogy a szlovákiai felekezeti jog fejlődését egy magasabb minőségi szintre emelték. Talán nevezhetjük feltörekvő tendenciának, hogy az állam egyre kevésbé „ír törvényt az egyházakról”, sokkal inkább az egyházak együttműködési ajánlataira igyekszik válaszolni, ami végül a közsféra legkülönbözőbb területeit érintő szerződésekbe és megállapodásokba torkollik majd.

21 ČEPLÍKOVÁ, M.: Štát, cirkvi a právo na Slovensku. História a súčasnosť. Košice, UPJŠ, 2005, 139. p.

22 A Szlovák Köztársasággal 11 bejegyzett egyház és vallási közösség kötött szerződést: Szlovákiai Apostoli Egyház, Szlovákiai Baptista Testvérek Gyülekezete, Hetednapos Adventista Egyház, Szlovák Község, Szlovákiai Testvéri Egyház, Szlovákiai Csehszlovák Huszita Egyház, Szlovákiai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház, Metodista Evangélikus Egyház, Szlovákiai Ortodox Egyház, Szlovákiai Református Keresztény Egyház, Szlovákiai Ókatolikus Egyház, Szlovákiai Zsidó Hitközségek Központi Szövetsége.

A szerződés szövege az alábbi megállapodások elfogadását feltételezi:

A bejegyzett egyházak önálló jogalanyiságáról (1. cikkely 2. bek.);

Az egyházak ENSZ és egyéb genfi nemzetközi szervezetek előtti képviseléről (4. cikkely 4. szak.);

Az egyének lelkiismereti kifogásainak az egyházak hittani és erkölcsi alapelvei szerinti érvényesítéséről (7. cikk. 2. szak.);

A gyermekek hittanoktatásáról és vallásos neveléséről, beleértve a szlovák állami költségvetés eszközeiből iskoláknak és oktatási intézményeknek nyújtott támogatás mértékét (13. cikk., 2. és 9. szak.);

A fegyveres erőkből és testületekben végzett lelkipásztori tevékenységről (14. cikk., 4. szak.);

A közszolgálati médiák adásaiban az egyházaknak biztosított átlagos műsoridőről (18. cikk., 4. szak.);

Az egyházak finanszírozásáról, beleértve az egyházi szociális, karitatív, egészségügyi és hasonló létesítmények finanszírozását (20. cikk. és 17. cikk., 3. szak.) és az egyházi műemlékek fenntartásának és felújításának finanszírozási mértékét (21. cikk., 1. szak.) és a 22. cikk. a jelen szerződés értelmezésével és végrehajtásával kapcsolatos esetleges vitás kérdésekről.

A Szlovák Köztársaság és a bejegyzett egyházak és vallási közösségek által aláírt belföldi szerződés végrehajtásával összefüggésben a szlovák kormány 2003. július 16-án kelt 699 sz. határozatában jóváhagyta az SZK és a bejegyzett egyházak és vallási közösségek által aláírt szerződés végrehajtását biztosító Bizottság Alapszabályát. A bizottság a szlovák kormány tanácsadó és kezdeményező szerve. Koordinálja az állam és a 11 bejegyzett egyház és vallási közösség közötti részmegállapodások megkötésének folyamatát és vizsgálja azok teljesítését. A bizottság elnöke a kormány európai ügyekért, emberi jogokért és kisebbségekért felelős miniszterelnök-helyettese. A bizottság működését biztosító titkárság az SZKKM egyházügyi főosztálya. V. ö. <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/dokumenty/komisia-na-vykonavanie-zmluvy>

23 V. ö. MORAVČÍKOVÁ, M.–RIOBÓ SERVÁN, A.: Cooperación del Estado con las Iglesias en Materia de Educación: La República Eslovaca. In: Revista general del Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado. No 7, Enero 2005. <http://www.iustel.com/>

A Szlovák Köztársaság és a Szentszék közötti, a lelkiismereti kifogás érvényesítéséről szóló szerződés, illetve a szlovák állam és a bejegyzett egyházak és vallási közösségek közötti párhuzamos megállapodás tervezete olyan felbolydulást keltett a szlovák politikai életben, amilyen nem volt sem az egyházi kárpótlás, sem az egyházak finanszírozásának új modellje kapcsán. Feltételezhetjük tehát, hogy az egyházak finanszírozásáról, főleg pedig a lelkiismereti szabadság érvényesítéséről szóló részszerződések, illetve megállapodások előkészületei, ha tekintetbe vesszük az ágostai hitvallású evangélikus egyház nemrégiben nyilvánosságra hozott állásfoglalását is,²⁴ jelentős problémaként jelennek majd meg a szlovákiai felekezeti jog további fejlődésében.

Az egyházak finanszírozása a Szlovák Köztársaságban

Ahogy már említettük, az 1989 utáni új törvénykezés lehetővé tette az egyházak és vallási közösségek teljes belső önkormányzatiságát, ám nem számolta fel az államhoz való közvetlen gazdasági kötődésüket. Az egyházak és vallási közösségek finanszírozásáról szóló, 218/1949 Zb. számú törvény módosításai megszüntették ugyan a diszkriminatív megközelítést és az egyházak állami felügyeletét, ám a jogszabály a finanszírozás terén továbbra is fenntartja az állam lényegében paternalista viszonyát az egyházak iránt. E törvény révén a kommunista állam egységes és közvetlen állami támogatási sémát kényszerített az egyházakra, amely az egyedileg differenciált hagyományos források teljes spektrumát volt hivatott felváltani. A 218/1949 Zb. számú törvény 1948. február 25-étől 1949. november 1-jei hatálybalépéséig tartó időszakban, elsősorban a földreformokról szóló törvények révén, ellentételezés nélkül államosította a produktív egyházi vagyont döntő hányadát. Az egyházak vagyonának visszaszolgáltatása tehát az egyik legfontosabb folyamat, amely lehetővé teszi, hogy az egyházak megkezdjék gazdasági függetlenségük kiépítését.

Jelenleg az állam az 522/1992 Zb. számú törvénnyel módosított 218/1949 Zb. számú törvény alapján ellentételezi a lelkészek bérét (beleértve az egészség- és társadalombiztosítási, valamint a foglalkoztatottsági alapot megillető járulékokat), amennyiben azt az egyházak és vallási közösségek igénylik.

A lelkési bérek kategorizálásáról és színtezéséről kormányrendelet született. Az állam szintén hozzájárul a bejegyzett egyházak és vallási közösségek központjainak működéséhez. Az SZK Nemzeti Tanácsa által az állami költségvetésben egyházak és vallási közösségek részére elkülönített pénzeszközök kezelője a szlovák Kulturális Minisztérium, ennek egyházügyi főosztálya havonta utalja át a meghatározott összegeket az egyes egyházak központjainak. Az állami költségvetésben elkülönülnek a Szlovák Katolikus Karitás és evangélikus Diakónia támogatására szánt pénzeszközök is. Az állam a beszerzési érték 80%-áig támogathatja az egyházakat és vallási közösségeket a szakrális műemlékek védelmét szolgáló elektromos jelzőberendezések megvásárlásában és telepítésében.

Adómentesek a templomi gyűjtésekből származó bevételek, az egyházi aktusok díjai, valamint a bejegyzett egyházak és vallási közösségek tagjainak rendszeres hozzájárulásai.

24 Az ágostai hitvallású evangélikus egyház Országos Presbitériuma 2007. június 7-én állásfoglalást tett közvé, amely szerint nem fogja kérni, hogy közte és a Szlovák Köztársaság között szerződés jöjjön létre a lelkiismereti szabadság érvényesítésének jogáról. Ezt azzal indokolta, hogy tanításukban a lelkiismeret nem jogi fogalom, jogilag nem kifejezhető és definiálható. Az evangélikus teológia szerint senkinek sem tökéletes a lelkiismerete, ellenkezőleg, engedhet a bűnnek, ezért nem képezhető belőle jogi norma. <http://www.aktualne.sk/domov/politika/clanek.phtml?id=238807>

A természetes és jogi személyek adóalapja is csökkenthető az állam által meghatározott összegig a bejegyzett egyházak és vallási közösségek számára humanitárius, karitatív és vallási célokra nyújtott adományok értékével. A földterületek adója alól mentesek az egyházak és vallási közösségek vallási szertartásainak otthont adó építményekkel vagy azok részeivel, továbbá a lelkészi hivatalt ellátó személyek hivatalául szolgáló építményekkel vagy azok részeivel egy funkcionális egységet alkotó földterületek. Mentese ezen adó alól azok a földterületek is, amelyeken temetők működnek. Mentese az építményadó alól a kizárólag vallási szertartásoknak otthont adó épületek és részeik, amelyek lelkészi hivatalt ellátó személyek hivatalául szolgálnak. Az örökséget és ajándékokat terhelő adók alól mentesülnek a bejegyzett egyházak és vallási közösségek fejlődésére szánt örökségek és ajándékok.²⁵ A 17/1994 Z. z. számú rendeletben szabályozott feltételek esetén nem terheli behozatali vám az egyházak és vallási közösségek számára érkező kegytárgyakat és ajándékokat.

A többször módosított jövedelemadó-törvény értelmében minden adófizető feljánlhatja megfizetett adója 2%-át a meghatározott jogi személyek valamelyikének,²⁶ és ezek között egyházak és vallási közösségek intézményei is szerepelnek.

2000 óta zajlik Szlovákiában az egyházak és vallási közösségek új finanszírozási modelljének kidolgozása. 2001-ben a Kulturális Minisztérium beterjesztett egy vonatkozó törvénytervezetet, amely megtartja az eddigi modell lényegesebb jellemzőit, ám a nyújtott pénzeszközöket az egyes egyházak és vallási közösségek taglétszámának függvényében limitálja, és – nagyság szerint osztályozva őket – figyelembe veszi működésük speciális feltételeit is.²⁷ A javaslat a törvényalkotási folyamatban egészen az SZK Nemzeti Tanácsának plenáris üléséig jutott.²⁸ Azonban egy képviselő indítványára lekerült az ülés napirendjéről és azóta sem került újra napirendre. Úgy tűnik, hogy újra az egyházak és vallási közösségek, az egyes tárcák, politikai pártok, illetve a társadalom érintett összetevőinek széles körű konszenzusára lesz szükség.

A szlovákiai egyházpolitika jelene és jövője

Az európai felekezeti jogrendszerek viszonylatában az egyházakkal és vallási közösségekkel kapcsolatos szlovák megközelítést „középutas” megoldásnak tekinthetjük a teljes szétválasztás és az államegyház között. A kapcsolat alapja a koordináció és a paritás. Egyetlen egyház sem államegyház és nincsenek különleges kiváltságai.

Általánosságban azt várhatjuk, hogy az állam és egyház kapcsolatát érintő európai politikák harmonizációjával, a vallások pluralizmusának uniós szabályozásával, illetve az állam és egyház közötti kapcsolat egyensúlyának keresésével összefüggésben egyre égetőbb lesz a vallás társadalmon belüli helyét firtató kérdés. És ugyanígy az egyházak és vallások

25 366/1999 Z. z. sz. törvény a jövedelemadóról, 317/1992 Zb. sz. törvény az ingatlanadóról, 318/1992 Zb. sz. törvény az örökség, ajándék és ingatlan-átruházás után megfizetendő adókról.

26 A bejegyzett egyházak és vallási közösségek létesítményein kívül idetartoznak a közhasznú szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek, alapítványok, nem befektetési alapok, nonprofit szervezetek, a nemzetközi kapcsolattal rendelkező szervezetek és a Szlovák Vöröskereszt.

27 <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/dokumenty/navrh-zakona-o-financnom-zabezpeceni-cirkvi>

28 V. ö. MORAVČÍKOVÁ, M., CIPÁR, M.: Cisárovi cisárovo. Ekonomické zabezpečenie cirkvi a náboženských spoločností. Bratislava, Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2001, 277 p.

közéleti ténykedésének problematikája is. Már most aktuális téma a vallási jelképek használata az iskolákban. Feltételezhetjük, hogy Európa fokozódó kulturális és vallási heterogenizálódásával egyre égetőbbek lesznek a közös vallási ünnepekkel összefüggő kérdések, és az is valószínű, hogy szembe kell majd néznünk az alternatív munkaszüneti napok stb. problematikájával.

A felvetett problémák megoldásakor a szlovák felekezeti jog vélhetően jövőben is fennmaradó alapelveiből kell kiindulni: a semlegességből, toleranciából és paritásból. Ezek a következőket jelentik:

Semlegesség – az állam egyetlen egyházzal vagy vallási közösséggel sem azonosul. Ez a fajta semlegesség azonban nem jelenti az állami ateizmus bevezetését.

Tolerancia – az államra nézve nemcsak a különböző vallási nézőpontok iránti semlegesség kötelező, hanem biztosítani kell a pozitív tolerancia közeget is.

Paritás – ennek értelmében minden vallási közösséggel szemben azonos magatartást kell tanúsítani, miközben a jogállás hatályos törvények szerinti megkülönböztetése egyfajta fokozatos paritást eredményez. Ez teszi lehetővé a társadalmi valóság reflektálását.

A jelenlegi kormányzat időhorizontjában, kiindulva a kormányprogram kulturális tárcát és egyházakat, vallási közösségeket érintő fejezeteiből, a regisztrációs feltételek megváltozásával összefüggésben megvizsgálják a 308/1991 Zb. számú törvény módosításának szükségességét, sor kerül a CSSZSZK kormánya többször módosított, 578/1990 Zb. számú, a lelkészek személyes juttatásait szabályozó rendeletének évenkénti módosítására, illetve ezáltal a lelkészek bérének a közalkalmazottak bérével összhangban történő valorizálására. Ezen túlmenően a bejegyzett egyházakkal közösen további gazdasági és jogi problémákat vesznek majd górcső alá, a rasszizmus és idegengyűlölet felszámolását, a vallási szélsőségek és a terrorizmus problematikáját, az új vallási mozgalmak és szlovák társadalomra gyakorolt hatásuk kérdéskörét, valamint a roma népesség életminőségének javítását célzó egyházi és vallási programok feltételrendszerét.²⁹

29 http://www.culture.gov.sk/uploads/Wb/v0/Wbv0bS5_VzRgYHhV_rPYjw/Rozpracovanie-programovho-vyhlsenia-vldy-SR.pdf